

нтом «а» треба понести більші витрати, ніж при напрямі «б».

Висновки та напрями подальших досліджень. Отже, в роботі виконано аналіз і класифікацію факторів, що впливають на конкурентоспроможність гірничодобувних підприємств. Запропоновано використовувати критерій максимуму прибутку, що враховує визначені фактори. На прикладі умовного родовища визначено режим гірничих робіт при його комплексному освоєнні за розробленим критерієм та за критерієм мінімуму коефіцієнту розкриття, виконана оцінка їх ефективності на основі порівняльного аналізу.

У подальшій роботі планується і далі досліджувати взаємний вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на конкурентоздатність гірничодобувних підприємств, зокрема для умов комплексного освоєння родовищ, вдосконалити методику визначення головних параметрів відкритої розробки родовищ із врахуванням фактору часу.

Список літератури

1. **И.Е. Григорьев, Ю.И. Григорьев.** Системный подход к процессу проектирования горных объектов//Разработка рудных месторождений – вып. №94, - 2011, с 40-44.
2. **І.С. Григор'єв.** Системний підхід до проектування кар'єру як відкритої виробничої соціально-економічної системи//Гірничий вісник. Науково-технічний збірник – вип. №96, - 2013, с 32-37.
3. **Завсєгдашня І.В., Темченко О.А.** Оцінка та забезпечення конкурентоспроможності гірничодобувних підприємств. – Кривий Ріг: Видавничий центр ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2012. – 218 с.
4. **Корченков Р.В.** Экономическая оценка конкурентоспособности продукции железорудных предприятий КМА// дисс. на соиск. уч. степени к.т.н. – Санкт-Петербург, 2011.
5. **М.М. Пижик, Ю.І. Григор'єв.** Дослідження впливу динаміки ціни товарної продукції на пріоритет видобування видів корисних копалин при комплексному освоєнні родовищ//Вісник Криворізького національного університету. Збірник наукових праць – вип. №34, - 2013, с 266-270.
6. Історія економічних вчень: Навчальний посібник. За ред. **В.В.Кириленка.** – Тернопіль: „Економічна думка”, 2007.
7. **Полищук А.К., Полищук Г.К., Михайлов А.М.** Разработка месторождений группой карьеров в составе комбината. – М: Недра, 1975.
8. **Темченко А.Г.** Ресурсозберігаючі технології гірничого виробництва. - – Кривий Ріг: «Мінерал», 2000. – 216 с.
9. **Трубецкой К.Н., Шапарь А.Г.** Малоотходные и ресурсосберегающие технологии при открытой разработке месторождений. - – М.: «Недра», 1993. – 272 с.
10. **Bastante F.G., Taboada J., Ordonez C.** Design and planning for slate mining using optimisation algorithms//Engineering Geology – №73, - 2004, p. 93-103.

Рукопис подано до редакції 19.02.14

УДК 657:336

В.А. ШЕПЕЛЮК, ст. викадач, ПВНЗ «Інститут ділового адміністрування»

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ

У статті розкрито поняття «корпоративні відносини». Досліджено теоретико-методологічні аспекти становлення корпоративних відносин і внутрішнього контролю. Запропоновано нові підходи до трактування сутності «корпоративні відносини».

Ключові слова: акціонер, внутрішній контроль, корпоративні відносини, корпоративні права

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. В сучасних умовах розвитку економіки зростає інтерес до корпоративного сектору в Україні з боку науковців і законодавців, оскільки українське суспільство не має достатньо повного уявлення та розуміння поняття «корпоративні відносини». Це викликане тим, що вітчизняний бізнес на ринку працює не достатньо довго.

На сьогодні завдяки розв'язку корпоративного сектору в Україні зростає роль основних інвесторів, а також можна створити надійну системи реєстрації прав на цінні папери та забезпечення виконання укладених угод. Ефективне корпоративне управління передбачає: чіткий розподіл функцій і обов'язків між загальними зборами, спостережною радою та виконавчим

органом; визначення обсягу корпоративних прав акціонерів, можливість використовувати ефективні засоби їх захисту, рівноправність акціонерів, а також заохочення активного співробітництва між акціонерним товариством і заінтересованими особами щодо створення добробуту, робочих місць і поліпшення фінансового стану товариства.

Аналіз досліджень та публікацій. Питанню виникненню та розвитку корпоративного права свої праці присвятили наступні вчені: В. Васильєва, О. Вінник, О. Воловик, Н. Глусь, О. Дзера, О. Єфімов, Т. Кашаніна, О. Кібенко, В. Коссака, К. Кочергіна, В. Кравчук, В. Луць, О. Печений, О.І. Пилипенко, В. Поєдинок, Р. Сивий, І. Спасибо-Фатєєва, О. Харенко, Є. Харитонова, В. Щербина, О. Щербина, О. Яворський та інші науковці.

На сьогодні є досить значна кількість публікацій стосовно сутності корпоративних прав з юридичної та економічної точок зору, проте немає єдиного науково-обґрунтованого підходу до трактування поняття «корпоративних відносин», що впливає на вибір методики їх облікового відображення та, в свою чергу, унеможливує прийняття ефективних управлінських рішень і актуалізує подальше дослідження даного питання. Тому, необхідно розглянути історичний аспект виникнення та особливості розвитку в Україні «корпоративних відносин», проаналізувати економічну сутність даного поняття.

Постановка завдання. Метою даної статті є узагальнення результатів аналізу етапів історичної еволюції корпоративних відносин в системі внутрішнього контролю. Таке дослідження передбачає висвітлення історичного процесу актуалізації та концептуалізації проблеми корпоративних відносин в системі управління і контролю та еволюції наукових поглядів, що до трактування «корпоративних відносин» та «корпоративних прав».

Викладення матеріалу та результати. Ще у стародавні часи в Римі з'являються різноманітні приватні корпорації: релігійні союзи і союзи ремісників. Про такі приватні корпорації згадується ще у законах XII таблиць: за свідченням Гая, вони надавали можливість членам створювати для себе правила і статuti, які б не суперечили закону. У цих примітивних, на перший погляд, утвореннях наявні деякі ознаки сучасних корпорацій, але це ще не юридичні особи [1].

Стародавній Рим увібрав у себе надбання підкорених ним народів, а також греків-колоністів, що асимілювалися серед місцевого населення і відповідно принесли досвід організації господарського життя. Це дозволило створити нові організаційно-правові форми господарювання, серед яких слід виділити:

1. Договірне товариське об'єднання – прототип сучасного простого товариства – ця форма підприємницького об'єднання ґрунтувалася на договорі між кількома особами, що укладався для досягнення спільної господарської цілі шляхом об'єднання майна учасників та їх особистої участі. Зазначене товариське об'єднання самостійним суб'єктом права не вважалось, а його учасники діяли від власного імені; прибутки та збитки від діяльності такого товариства розподілялися між його учасниками згідно з умовами договору, а за відсутності в ньому таких положень – порівну. Особливо популярними були товариства, учасники яких об'єднували не все своє майно, а лише його частину;

2. Організація корпоративного типу, що стала прообразом інституту юридичної особи. Вона визнавалася нарівні з фізичними особами самостійним суб'єктом права; мала відокремлене від членів корпорації майно; відповідальність корпорації також відокремлювалася від відповідальності її членів. За імператора Августа склався дозвільний характер створення корпорацій. Хоча римські юристи не створили закінченого вчення про правоздатність корпорації, чимало науковців вважають закладені в ній вищезазначені принципи прита-манними не лише юридичній особі, а саме акціонерному товариству [1].

Доцільно відмітити, що саме римське право заклало фундамент створення юридичної особи та визначено основні її види, зокрема і корпорації.

Найстарішою корпорацією вважають корпорацію Стора Копарберг, що була заснована в 1347 р. (однак є дані, що перші її акції були продані ще в 1288 р.) в м. Фалун у Швеції [2].

В основу корпорацій були покладені норми, що регулювали відносини створення компаній, їх діяльності, порядок реорганізації, класифікацію компаній, правосуб'єктність, законодавство про цінні папери компаній, неплатоспроможність та банкрутство компаній [4].

Дослідження виявили, що процес формування корпоративних утворень знайшов логічне продовження у формі акціонерного товариства, у якому вже відбувалася вільна передача акціонерами часток власності (акцій), тобто корпоративних прав.

Перші акціонерні суспільства виникли в XVII столітті, приблизно в 20-х роках XIX століття акціонерне товариство стало основною формою підприємницьких об'єднань США і Англії. На американському континенті акціонерні товариства почали виникати наприкінці XVIII ст. Процес створення корпорацій в США був набагато легший, ніж в Англії, що підтверджує раннє законодавче та судове регулювання корпоративних відносин. У Сполучених Штатах корпоративне право почало стрімко розвиватися у XVIII ст. Бехт і Делонг досліджують, як Сполучені Штати придбали нетипово розпорошену корпоративну власність. Великі корпорації інших країн організуються в ділові групи, якими управляють заможні родини або потужні фінансові посередники. Великі корпорації в Сполучених Штатах в основному управляються професіоналами. Вони автономні, тобто не мають філій або материнських компаній [1].

Багато акціонерних товариств в сучасний період так розрослися, що почали контролювати окремі галузі промисловості, а надалі трансформувалися в транснаціональні корпорації.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що протягом історичного розвитку корпоративний сектор підтримував ідею захисту прав учасників акціонерного товариства від негативних проявів корпоративної форми власності.

З метою розкриття економічної сутності понять «корпоративні відносини» і «корпоративні права» слід проаналізувати наявні підходи до їх формування.

Поняття корпоративних прав повинно виходити із сутності корпоративних відносин, як відносин щодо участі в товаристві. З цього випливає їх розуміння як прав, пов'язаних з участю у товаристві.

Відповідно до п. 3 ст. 167 Господарського кодексу України [4] корпоративні відносини визначаються як відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

В законодавстві поняття «корпоративні відносини» є досить неповним, оскільки не враховані обов'язки, які чітко передбачені нормами чинного законодавства. Разом з тим, варто відмітити, що на сьогодні немає єдиної позиції щодо того, що розуміти під корпоративними відносинами.

На цей рахунок існує кілька точок зору, тому розглянемо сутність корпоративних відносин (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «корпоративні відносини»

Джерело	Визначення
Васильєва В. [1, с. 25]	Корпоративні правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини Васильєва В, які виникають між засновником (учасником) і юридичною особою в результаті реалізації ним засновницьких прав
Вінник О. [2, с. 14]	Корпоративні відносини – це відносини, які виникають у процесі створення, функціонування та припинення господарських товариств за участю безпосередніх та опосередкованих учасників і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб
Степанов П. [3, с. 80]	Корпоративні правовідносини – це організаційні відносини майнового характеру, які виникають між корпоративною організацією, її членами та третіми особами (управляючими), пов'язані з реалізацією корпоративних прав та їх захистом внутрішньоорганізаційними способами та засобами, а також із виконанням корпоративних обов'язків
Яковлев В. [4, с. 24]	Корпоративні відносини розглядає як частину суспільних зв'язків у сфері економіки. Головним змістом корпоративних відносин, у свою чергу, є відносини власності, в яких і зароджуються основи корпоративних відносин

Проаналізувавши дані табл. 1 видно, що в більшість вчених корпоративні відносини трактують як відносини, які виникають між учасниками корпоративного утворення з метою реалізації їх інтересів. Варто відмітити, що цілком погоджуємося з думкою В. Васильєвої щодо трактування сутності «корпоративних відносин», оскільки вважаємо, що корпоративні відносини виникають між учасниками товариств різних форм при виникненні та реалізації кор-

поративних прав учасників і повинні обов'язково бути чітко регламентовані законодавством України.

Доцільно відмітити, що значна увага приділяється питанням корпоративних відносин з юридичної точки зору, тому автори наголошують на відносинах з приводу створення та діяльності акціонерного товариства. Серед об'єкта дослідження важливе місце посідають відносини з економічної точки зору. В ході аналізу визначень поняття «корпоративні відносини» можна узагальнити основні підходи до трактування даного визначення: економічний та юридичний (рис. 1).

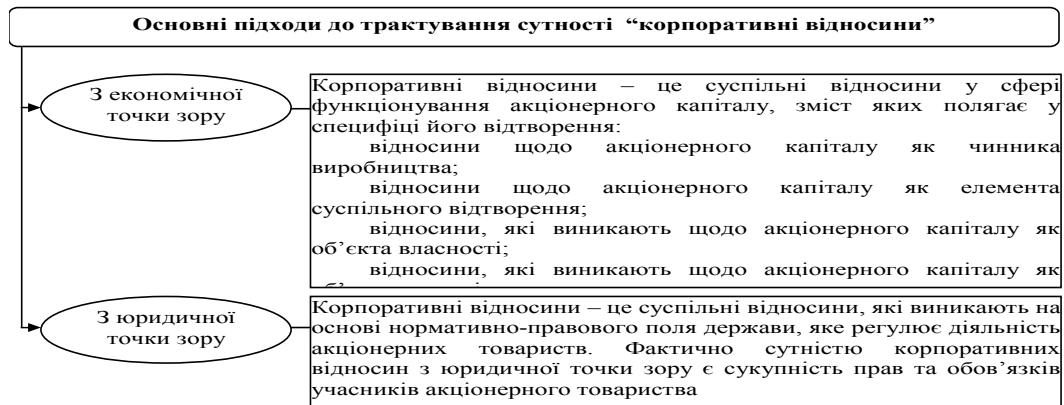

Рис. 1. Основні підходи до трактування сутності «корпоративні відносини» [*]

* *Примітка:* систематизовано на основі [1]

Дослідження виявили, що корпоративні відносини розглядають з двох основних точок зору, які систематизовані на рис. 1. Достатньо обґрунтовано надане визначення з економічної точки зору, зокрема корпоративні відносини - відносини, які є об'єктом власності, управління та є елементом суспільного відтворення і виробництва. Аналізуючи сутність «корпоративні відносини» з юридичної точки зору, то з цієї позиції важливим аспектом є, що корпоративні відносини - відносини, які виникають між учасниками акціонерного товариства, а також мають бути підтверджені документально і мати юридичну силу. Дані підходи до трактування сутності поняття «корпоративні відносини» дають нам повне та чітке уявлення щодо даного явища в суспільстві.

Як зазначає І.В. Франчук [3], зміст юридичних відносин може змінюватися залежно від законодавства країни, процесу його вдосконалення (часу виникнення), то економічний зміст корпоративних відносин є практично однаковим за своєю суттю (володіння частиною акціонерного капіталу з метою його збереження та примноження тощо). Саме економічна складова корпоративних відносин може бути середовищем для виникнення розбіжностей, які згодом переростають у корпоративні конфлікти.

Корпоративні конфлікти, у свою чергу, є джерелом значної частини проблем у сфері безпеки функціонування акціонерного товариства. Оскільки, економічну сутність корпоративних відносин складають суспільні відносини щодо формування та використання акціонерного капіталу, то основою цього процесу є інтереси власників кожної з частин цього капіталу. Отже, сутністю корпоративних відносин є корпоративний інтерес. У свою чергу, конфлікт корпоративних інтересів у середині корпоративних відносин є джерелом небезпеки для акціонерного товариства.

Отже, корпоративні відносини - це сукупність відносин учасників господарського товариства, які виникають у процесі діяльності суб'єкта господарювання з метою реалізації їх інтересів.

Корпоративні відносини – це, насамперед, відносини всередині самої корпорації між різними групами учасників корпорації, між ними і професійним менеджментом, між директорами та менеджментом. Характер цих відносин різний: це відносини в сфері управління (які ширше, ніж відносини внутрішньорганізаційні), майнові відносини (наприклад, визначення розміру винагороди членам ради директорів). Від того, наскільки налагоджені механізми взаємовідносин всередині корпорації, залежить стан корпорації назовні: її «прозорість» і привабливість для інвесторів. Тому друга складова корпоративних відносин - це зовнішні відносини корпорації з партнерами, кредито-

рами, персоналом, біржами, спеціалістами фондового ринку, державними органами, які здійснюють контроль над діяльністю корпорації.

З одного боку, саме в корпорації відбувається відділення власності від управління, що призводить до конфліктів інтересів усередині корпорації.

З іншого боку, корпорація, розраховуючи на залучення інвестицій, повинна бути прозорою як для потенційних інвесторів, так і для своїх акціонерів.

Таким чином, у корпорації (акціонерному товаристві) складається ціла система відносин, в яких кожен учасник має свій певний інтерес, не співпадає з інтересами інших учасників:

між акціонерами - великими і міноритаріями;

між акціонерами та акціонерним товариством, від імені якого діють органи управління (рада директорів, правління, директор);

між акціонерним товариством - емітентом цінних паперів та інвесторами;

між акціонерним товариством та державними органами.

Разом з тим, викладене дає підстави для висновку про те, що за своєю правовою природою корпоративні відносини є поєднанням взаємопов'язаних і взаємообумовлених організаційно-господарських та майново-господарських відносин, що існують у нерозривній єдності, і в силу цього не можуть бути предметом регулювання різних галузей права - цивільного і господарського.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Розгляд історичного аспекту поняття «корпоративні відносини» показав, що даних поняттям приділялася значна увага з давніх часів, проте її намагалися пристосувати до різних сфер суспільного життя і держави в цілому. У процесі розвитку суспільства з'явилися нові її трактування, зокрема з юридичної та економічної точок зору.

Дослідження еволюції наукових поглядів у сфері корпоративних відносин та аналіз сучасного стану даної теорії доводить необхідність серйозного переосмислення базових наукових принципів дослідження та формування нового розуміння корпоративної власності і природи корпоративних відносин.

Таким чином, своєю правовою природою корпоративні відносини є поєднанням взаємопов'язаних і взаємообумовлених організаційно-господарських та майново-господарських відносин, що існують у нерозривній єдності, і в силу цього не можуть бути предметом регулювання різних галузей права - цивільного і господарського.

Отже, корпоративні відносини за своєю природою є господарськими відносинами, а відтак мають регулюватися господарським законодавством (передусім ГК України), підгалуззю якого є корпоративне законодавство.

Визначення корпоративних відносин господарськими відносинами є додатковим аргументом на користь вилучення так званих корпоративних спорів із справ адміністративної юрисдикції і віднесення їх до відання господарських судів.

Список літератури

1. Васильєва В. Корпоративні правовідносини як вид суспільних відносин / В. Васильєва // Юридична Україна. – 2003. – № 10. – С. 24-26.
2. Вінник О. М. Господарське право : [навч. посібник] / Вінник О. М. – [2-е вид., змін. та доп.]. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 766
3. Степанов П. В. Корпорации в российском гражданском праве, “Законность”, № 4, 1999 г
4. Яковлев В.Ф. Россия: экономика, гражданское право (вопросы теории и практики). М., 2000. С. 24.
5. Бутрин Н. Становлення корпоративного права на території України: історичний аспект [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ues/2011_8/Articles/28_Butryn.pdf.
6. Дживелегов А.К. Торговля на Западе в середине века / А.К. Дживелегов – Спб: 1904. – С. 13.
7. Лукач І. Історія становлення корпоративного права в Англії та США [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/urydychni_nauky/articles/History_of_the_formation_of_corporate_law_in_the_UK_and_S_17915.pdf.
8. Березій З.А. Корпоративні права / З.А. Березій. – Методичний посібник, 2008. – 77 с.
9. Фіронова В.М. Виникнення та розвиток системи корпоративного права [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/750/1/27.pdf>.
10. Франчук В.І. Корпоративні відносини в системі безпеки акціонерних товариств [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ape/2009_11/145-150.pdf.
11. Франчук В.І. Корпоративні відносини в системі безпеки акціонерних товариств [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ape/2009_11/145-150.pdf.

Рукопис подано до редакції 19.02.14